

LIIVI VERBISUFIKSID -b- JA -g-

Tänapäeva liivi keeles on pelgalt 7 algupärast verbi-sufiksit, mille kasutamissfäär osutub ebaühtlaseks. Palju on tuletatud sufiksiga -tt- kausatiive, ka l-liitelisi frekventatiive ja retsiprooke on arvukalt.¹ Suhteliselt vähe on aga sufiksitega -b- ja -g- tuletatud refleksiive.

Järgnevalt esitatakse kõikidest kirjalikest, käsikirjalistest ja suulistest allikatest registreeritud -b- ja -g- sufiksilised refleksiivid, selgitatakse nende kasutamise aste tänapäeva liivi keeles ning märgitakse tüvede etimoloogia vastavalt sõnaraamatute andmeile. Kõrvutavalt esitatakse käsitletavad verbid Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatust (LDW), kui need on seal olemas, kusjuures säilitatakse muutmatult ortograafia ja saksakeelne tõlge. Lühidalt selgitatakse ka sufiksitate -b- ja -g- kujunemist.

1. S u f i k s - b -

Sufiksi -b- levik on vähenenud ning piirdub pelgalt üksikute verbidega.

arābā 'praguneda, lõhkeda, puruneda'.

Arāb pr. arābōb zerbersten, auseinander gehen, zerreissen; arābōn undicht (LDW, 5); mis madon ju kade pid-dos arābōb (LG 140) 'Mis meil käes hoides puruneb'; tāmñn arābiz v¹edām jārā (LW, 13) 'Tal lagunes koorem'; arābōn v¹edām (K1) 'Lagunenud koorem'.

¹ E. V ä ä r i, Frekventatiivse ning retsiprookse l-liitega verbid ja algupäraste liidetega adverbid liivi keeles. - Tõid eesti filoloogia alalt IV. Tartu, 1974, lk. 35 jj.

Verb arâbê on tuletatud genuinsest sõnast ar 'haru'.

ëttabê 'saaki anda'.

vîia ëttabup.tâmnaigast jevist (LW, 49-50) 'Vili annab sel aastal head saaki'.

Verb ëttabê on Irast fikseeritud individuaaltuletis läänemeresoomelisest verbist eittê 'heita'.

ërbê 'hõõruda'.

k¹ëuz¹ um jârâ ërbân (LW, 53) 'Kõis on hõõrdunud'; ërbân jâlga ka k¹ittâB (K1) 'Hõõrdunud jalg ka õeldakse'.

Verb ërbê on tuletatud soome-ugrilise tüvega sõnast ërd 'hõõruda'.

lebê 'jahtuda'.

alâ pidâ ukâ valdin, tubâ lebêb, jarâ (LW, 66) 'Ära hoiast lahti, tuba jahtub ära'.

Verb lebê on tuletatud varasemast *ja-tüvest (LW, 66).

jošsâbê 'eksida'.

Josâbon (ôsagon) pl. josâbond (ôsagond) verirrt (LDW, 26); jarâ jošsâbân (LW, 92) 'Ära eksinud'.

Verb jošsâbê ei kuulu keeletarvitusse. Vasteiks on e osatama, Se ozâhutma 'liiget jätkust välja käänama' (KKI).

jüobê 'joobuda, joobnuks muutuda'.

Jüobon pl. jüobond betrunken, trunken (LDW, 27); âb jüob, jarâ (LW, 95) 'Ei jää joobnuks'; jôn um jarâ jüobôn (Va) 'Jaan on joobnud'; râz jüobôn kâ (Pz) 'Natuke joobnud ka'.

Verb jüobê (vrd. e joobuma, sm juopua, krL duobua) on tuletatud soome-ugrilist päritolu tüvest *jü.

k^uojâbê 'kosuda, tüseneda'.

se ristîng, se lüomšz, äp. k^uojâb, emîn (LW, 173) 'See inime, loom ei kosu enam'; ku se mâ ëdriksôb un kuojabôb tam ama välîksîjiz kaitsimiz allô (JL, 78) 'Et see maa õitseb ja kosub tema valitsemise ja kaitse all'; k^uojâbêB / sie um seili / ku sôp.t¹errâks / jo brangâks sôB (K1)

'Kosub, see on selline, et saab terveks, tugevanaks saab';
k^uojābāst (Va) 'Kosusid'.

Verb k^uojābā on L. Kettuse järgi seostatav soome tüvega koja = koi². Võimalikuks vasteks on ka Wiedemanni sõnaraamatus leiduv kohenema besser werden, stärker werden, in bessere Lage kommen (EDW, 322). Varasemaks tüveks saab taastada koha ~ koja.

rikābā 'rikki minna, rikneda'.

Rikābon pl. rikābond verderben (LDW, 92); veŕtim rikābiš jārā (LW, 337) 'Võti läks rikki'; jⁱerā rikābān (Pz) 'Riknenud'.

Verb rikābā on tuletatud läänemeresoomelise tüvega sõnast rikkš 'rikkuda'.

sadābā 'langeda, sadada'.

vešⁱ um sadābān iokst (LW, 351) 'Vesi on jões langenud'.

Verb sadābā ei kuulu keeletarvitusse. Kettuse sõnaraamatus leiduvat lauset väljendatakse tänapäeval vešⁱ um sadān (Va) 'Vesi on langenud' ja veiš sadāb (Kl) 'Vesi langeb'. Tuletamisel on lähtutud läänemeresoomelise tüvega verbist saddō 'sadada'.

sⁱegābā 'seguneda; eksida'.

Šegābon pl. šegābond irre, verwirrt (LDW, 98); ma um sⁱegābān (LW, 371) 'Ma olen eksinud'; um sⁱegābān (Va) 'On segaduses'.

Verb sⁱegābā on keeletarvituses mineviku kesksõnana sⁱegābān 'eksinud, segunenud, segaduses'. Läänemeresoomeline tüvi leidub põhiverbis sⁱeggā 'segada', millest on tuletatud refleksiiv.

vanbā 'vanuda'.

Vanb pr. vanbōb walken (intr.), zusammengehen; vanbond lakād verfilzte Mähnen (LDW, 129); um jārā vanbān (LW, 469) 'On vanunud'; ibūkst agā lāngad attē vanbān (Va) 'Juuksed või lõngad on vanunud'.

² L. K e t t u n e n , LW, lk. 173.

Verb vanbê on tuletatud algupärasest tüvest (vrd. e vanuda, sm vanua).

vêrbê 'võõrduda'.

vêrbê (LW, 484) 'Võõrduda'.

Verb vêrbê on Kettuse poolt registreeritud Sīkrõgist. Juhuslik individuaaltuletis ei kuulu keeletarvitusse. Läänemeresoomeline tüvi ^ʔvêr- on aluseks nii b-liitelisele vêrbê kui ka g-liitelisele vêrgê.

Liivi keelest on registreeritud 12 refleksiivset verbi. Neist kuulub keeletarvitusse 8, passiivseid on 4 (êttabê, joõsâbê, sadâbê, verbê). Sjõgreni-Wiedemanni sõnaraamatus leidub 7 refleksiivi (arâbê, joõsâbê, jûobê, k^uojâbê, rikâbê, sⁱegâbê, vânbê). Kõik b-liitelised verbid on tuletatud algupärasest tüvedest.

Sufiks -b- pärineb varasemast ^ʔbu ~ ^ʔpu, mida on koos refleksiivide loetlemisega näidanud E. N. Setälä.³ Sufiksi soome-ugrilisust kinnitavad T. Lehtisalo arvukad näited kaugemaist sugulaskeelist.⁴

2. S u f i k s -g-

Vähestes verbides leidub refleksiivsust väljendav g-liide.

gabâgê 'segaduses olla'.

ma vol' nei gabâgên (LW, 55) 'Ma olin nii segaduses'.

Verb gabâgê ei kuulu keeletarvitusse. Sõna tarvitamise kohta on andmeid esitanud L. Kettunen, kes viitab Wiedemanni sõnaraamatus leiduvale eesti sõnale kabama (kabatama) ungeduldig sein, zappeln, hin und her werfen (EDW, 175). Oletatavasti on tegemist deskriptiivse või onomatopoeetilise tüvega, milles sõnaalguline heliline klusil on hääliku-seaduslik.

³ E. N. S e t ä l ä . ÄH, lk. 104-105.

⁴ T. L e h t i s a l o , Über die primären ururalischen ableitungssuffixe. - Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia LXII. Helsinki, 1936, lk. 38-42.

gobågõ 'paisuda, kerkida'.

gobågõ (LW, 59) 'Paisuda, kerkida'.

Verb gobågõ ei kuulu keeletarvitusse. Aluseks on onomatopoeetiline tüvi, millel on vasteid eesti, vepsa ja karjala keeles. Tüves ^xkopa- on muutus ^xk > g sõna alguses onomatopoeetilistes sõnades võimalik.

lābagõ 'lõdvaks muutuda, rammestuda'.

ma um jārā lābagõn (LW, 212) 'Ma olen nõrgaks muutunud'; rõz um lābagõn (K1) 'On natuke rammestunud'; lābagõn ristõnG (Pz) 'Rammestunud inimese'.

Verb lābagõ on harva tarvitata väänemurrakuline sõna. L. Kettunen rekonstrueerib varasemaks tüveks ^xlāiba-, ^xlāu-ba-, oletades diftongi muutumist pikaks vokaaliks.⁵ Tõenäolisemalt seostub lābagõ verbi lāpättä 'nõrgestada' tüvega.

õsägõ 'eksida, eksituses olla'.

Õsag pr. õsagob irren: schwärmen, verwirrt sein (LDW, 73); nei ka õõdõzil itt jera õsagon (LG, 440) 'Nii ka hommikul päris ära eksinud'; ku um õsägõn /siz õsägõb i¹e-rā (Pz) 'Kui on eksinud, siis eksib ära'.

Verb õsägõ on harva tarvitata väänemurraku sõna, mis erineb üksnes liitelt tegusõnast õsägõb.

rabågõ 'tungida, tulla (meelde)'.

Rabåg pr rabågob; rabågob mielo es fällt mir ein (LDW, 90); minnån äb rabåg mielõ (LW, 327) 'Mulle ei tule meelde'; Minnon rabagub mielo, ku nänton voitõ sellist papirod (RA I, 59) 'Mulle tuleb meelde, et neil olid niisugused paberid'; rabågõb mielõ / nei ku minå unån (K1) 'Tuleb meelde, siis kui ma olen ära unustanud'; rabågub mielõ / minnån rabågiz mielõ (Pz) 'Tuleb meelde, mulle tuli meelde'.

Verb rabågõ kuulub keeletarvitusse ühendis mielõ ra-

⁵ L. Kettunen, LW, lk. 212.

bäg 'meelde tulla'. Tuletamisel on lähtunud soome-ugrilise tüvega verbist räbb 'rabada, lüüa'.

räbäg 'jahtuda'.

õi um räbäg (LW, 351) 'Ahi on jahtunud'; õi um räbäg / õi um katki (Kl) 'Ahi on jahtunud, ahi on katki'; räbägub / õi um kilmaks iend (Pz) 'Jahtub, ahi on kilmaks jäänud'.

Verb räbäg kuulub keeletarvitusse. Etümoloogiliselt pole tüvi selge. L. Kettunen viitab eesti sõnale räbal ja soome sõnale räpä.⁶ Ilmselt on lähtunud lähedastest deskriptiivsest tüvest.

vēlag 'kuluda; hajuda'.

am kändõrbū (od. bikšõet_põqla) um järä vēlagõn (LW, 480) 'Kuue küünarnukk (või püksipõlv) on ära kulunud'; pilad vēlagõbõD / vimõ tämpõ äb. li (Kl) 'Pilved hajuvad, vihma täna ei tule'; vēlagõn (Va) 'Kulunud'; lopüb jarändõZ / sis.ta ieb jõ vēlaks / um vēlagõn (Pz) 'Lõpeb ära, siis ta jääb õhemaks, on kulunud'.

Verb vēlag seostub adjektiiviga vēla 'õhuke, kulunud', mille L. Kettunen viib tagasi varasemale kujule *väljä (vrd. e väli, sm väljä).⁷

vērõg 'võõraks muutuda'.

vīrgõ (vūrgõ) (LW, 484) 'Võõraks muutuda'; vērõgõB (GLL, 197) 'Muutub võõraks'; ta um vērõgõn (Kl) 'Ta on võõraks jäänud'.

Verb vērõg (vērgõ) on tuletatud läänemeresoome tüvest, mille koos liitega L. Posti taastab kujul *vērahək.⁸

viegõ 'tõrges olla, tusatseda'.

Vieg pr. viegob necken, reizen, ärgern, erzürnen (LDW, 133); läps viegõB (LW, 485) 'Laps tujutseb'; viegõ (ÄH, 99) 'Vihane olla'; viegõB (< *vihay-) (GLL, 197) 'Vihat-

⁶ L. K e t t u n e n , LW, lk. 351.

⁷ L. K e t t u n e n , LW, lk. 480.

⁸ L. P o s t i , GLL, lk. 197.

seb, tusatseb'; vana riisting viigõB kã (Kl) 'Vana inimene ka tusatseb'.

Verb viigõ on tuletatud läänemeresoomelise tüvega sõnast viã 'märk, viha'.

ãdãgõ 'ehmuda, kokkuda'.

Adãg pr. adãgob (lv Sal edag pr edagub) in Ängst, Noth sein (LDW, 8); ma voi nei jara ãdãgõn, ku bikõõd verzist (LW, 512) 'Ma olin nii kokkunud, et püksid värisesid'; ne e'bbist ätt.ãdãgõnd (LT, 52) 'Hobused on ehmunud'; Un ama rouz adãgist jera un kitist (EMW, 42) 'Ja kõik inimesed kokkusid ja ütlesid'; adãgis ta vaggi jara (EMÖ, 4) 'Ta kokkus väga'; ãdahgõft ne un kihtiift (MEL, 35) 'Nad kokkusid ja ütlesid'; minã adãgiz lãndz ie jara (Kl) 'Mina kokkusin mõõdunud õõsel'; ãdãgub / kui ma ãdãgiz (Ii) 'Kokkub, kuidas ma kokkusin'; ãdãktõ / ta minde ãdãktiz / ma v'õl jara ãdãgõn (Kl) 'Kohutada, ta mind ehmatas, ma olin kokkunud'.

Verb ãdãgõ on tuletatud läänemeresoomelise tüvest, mille koos liitega L. Posti taastab kujul hãtãgõ, esitades g-elementi kohta näitena vepsa viãugandeb.⁹

ãrmãgõ 'härmatama'.

ãrmatõn (ãrmatõn) pl. ãrmatõnd (ãrmatõnd) bereift, beglatteist (LDW, 8).

Verb ãrmãgõ on tuletatud balti laensõnast ãrma 'härma'. Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatus on esitatud mineviku kesksõna, kuid vorme pole liivi keelest fikseeritud. Keeletarvitusse kuulub tänapäeval samatüveline ãrmatõ 'härmatada'.

Üldse on liivi keelest fikseeritud 11 g-sufliksilist verbi. Keeletarvitusse kuulub neist 8, passiivseid on 3 (gabãgõ, gobãgõ, ãrmãgõ). Sjögreni-Wiedemanni sõnaraamatus leidub 5 g-liitelist verbi. Kõikide vaadeldud verbide tüved on genuiinsed.

Sufiks -g- märgib refleksiivsust ning on taastatav

⁹ L. P o s t i , GLL, lk. 197.

nõrgarõhulise silbi järel kujul ³ga. Samaelemendiline liide leidub vepsa keeles.¹⁰

L ü h e n d i d

EDW = F. J. W i e d e m a n n , Ehtnisch-deutsches Wörterbuch. St. Petersburg, 1893; EMÖ = Das Evangelium Matthäi in den östlichen Dialect des Livischen zum ersten Male übersetzt von dem Liven N. P o l l m a n n . London, 1863; GLL = L. P o s t i , Grundzüge der livischen Lautgeschichte. - Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia LXXXV. Helsinki, 1942; JL = P. D a m b e r g , Jemakiel lugdöb-räntöz sküol ja kuod pierast I. Helsinki, 1935; KKI = ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi kogud; LG = F. J. W i e d e m a n n , Joh. Andreas Sjögren's Livische Grammatik nebst Sprachproben. - Joh. Andreas Sjögren's Gesammelte Schriften II, II St. Petersburg, 1861; LT = J. M ä g i s t e , Liiviläisiä tekstejä. Helsinki, 1964; LW = L. K e t t u n e n , Livisches wörterbuch mit grammatischer einleitung. Helsinki, 1938; MEL = Püwa Matteus Ewangelium lihbiſchki. Pentherburgs, 1880; RA I = Rändalist Äjgaräntöz 1933. äjgastõn, kien at 365 pävvõ I, Rīgā; ÄH = E. N. S e t ä l ä , Yhteissuomalainen äännehistoria. Helsinki, 1899.

e = eesti keel; Ii = liivi keele İra küla murrak; Kj = liivi keele Kolka küla murrak; krjL = karjala keele lüüdi murre; Pz = liivi keele Piza küla murrak; Se = eesti keele setu murre; sm = soome keel; Va = liivi keele Vaide küla murrak.

¹⁰ E. N. S e t ä l ä , ÄH, lk. 99 - 100.

Э. В я р и
(Тарту)

ЛИВСКИЕ ГЛАГОЛЬНЫЕ СУФФИКСЫ -b- И -g-

Р е з ю м е

В статье рассматриваются глагольные суффиксы -b- и -g- в ливском языке. Автор приводит многочисленные примеры как печатных изданий, так и из рукописей, и реконструирует праформы этих суффиксов. Отмечается, что оба суффикса имеют рефлексивный характер.

Е. V ä ä r i
(Tartto)

LIIVIN VERBISUFFIKSIT -b- JA -g-

T i i v i s t e l m ä

Kirjoituksessa tarkastellaan liivin verbisuffikseja -b- ja -g-. Kirjoittaja esittää runsaasti esimerkkejä painetuista lähteistä ja käsikirjoituksista sekä rekonstruoi suffiksien kantamuodot. Todetaan, että kumpikin suffiksi on refleksiivinen.